

Opgraving van de vroegmesolithische *locus 7* te Meer-Meirberg (prov. Antwerpen)

David DEPRAETERE, Marc DE BIE & Marijn VAN GILS

Samenvatting

Naar aanleiding van beschadiging en verdere bedreiging van de site, organiseerde het VIOE in juli 2007 een nieuwe opgraving op het beschermde monument *Meirberg* te Meer. Hierbij werd een vroegmesolithische silexconcentratie aangetroffen. De opgraving liet toe om de basiskenmerken van de concentratie te beschrijven, maar moest eveneens de impact van de recente verstoring vaststellen.

Trefwoorden: Provincie Antwerpen (B), Meer (Hoogstraten), vroegmesolithicum, lithische concentratie, opgraving.

Abstract

In July 2007, urged by damage and further threat to the site, the Flemish Heritage Institute conducted archaeological fieldwork on the protected monument of *Meer-Meirberg*. An Early Mesolithic flint scatter was excavated, and its essential features could still be characterised, but the fieldwork also registered the impact of the recent disturbance.

Keywords: Province of Antwerp (B), Meer (Hoogstraten), Early Mesolithic, lithic scatter, excavation.

1. Inleiding en context

De als monument beschermde duinrug Meer-Meirberg in Hoogstraten is vooral gekend als belangrijk site-complex van de finaalpaleolithische *Federmesser*-groepen (Van Noten, 1978; De Bie & Van Gils, 2006), maar de locatie bleef ook in het (vroeg)mesolithicum een populaire verblijfplaats (Nijs, 1990; De Bie, 2000). Bij een bouwvoertreding op dit monument, vastgesteld door RO-Vlaanderen op 21 maart 2006, ging een deel van de site ongedocumenteerd verloren. Na verdere controle op het terrein, uitgevoerd door het VIOE op 16 mei 2006, bleek er duidelijk nood aan vervolgonderzoek in een zone die bij de bouwwerken was aangetast en zich in een preciaire toestand bevond. Dit onderzoek werd gefinancierd door de bouwheer en op het terrein uitgevoerd door het VIOE van 2 juli tot 1 augustus 2007 (Depraetere, De Bie & Van Gils, in druk).

De doelstellingen waren drievoudig: 1) integrale opgraving en registratie van de aangetaste en verder bedreigde vuursteenconcentratie Meer 7, 2) controle van twee vondstrijke boorlocaties op de effectieve aanwezigheid van vuursteenconcentraties, en 3) aanvullend waarderend onderzoek op de brandweg achter de nieuwe fabriekshal. Dit artikel belicht enkel het onderzoek van Meer 7.

De onderzochte zone bevindt zich op het noordelijke uiteinde van de *Meirberg*, op een ca. 8 m

brede grasstrook langsheen de achtermuur van de fabriekshal van Malvé NV. Deze strook werd aangelegd tijdens de uitbreidingswerken aan deze fabriekshal. Ze dient als toegangsweg voor de brandweer en biedt hierdoor geen garantie op bescherming van het aanwezige archeologische archief. De vuursteenconcentratie Meer 7 werd tijdens een waarderende boorcampagne in 1999 (De Bie, 2000) aangeboord op de oostelijke helft van deze brandweg, die toen nog bebost was. Met haar 14 vondsten bleek het één van de rijkste boorlocaties van de ganse campagne. Tijdens de terreincontrole van het VIOE in 2006 bevestigden een extra boring en een profielstudie in de bouwput, de aanwezigheid van lithisch materiaal in deze zone.

2. Terreinmethode

Rond de vondstenrijke boorlocatie werd een werkput aangelegd door het machinaal verwijderen van de opgevoerde grond. Hierin werd een vierkantsgrid uitgezet met grid-eenheden van 1 m². Om de profielwanden in detail te kunnen bestuderen en registreren werd geschrinkt opgegraven per 4 m².

Iedere grid-eenheid van 1 m² werd verder onderverdeeld in vier en gecontroleerd opgegraven per kwart m². Het opgraven gebeurde met het truweel, waarbij de *in situ* aangetroffen vondsten driedimen-

sioneel werden ingemeten om zowel de horizontale als de verticale spreiding te registreren. De uiterste periferie van de concentratie werd per kwart m² al schavend per bodemhorizont met de schop opgegraven.

Het opgegraven sediment werd vervolgens nat gezeefd op 3 mm maaswijdte, gescheiden per oppervlakte-eenheid en bodemhorizont. Enkel het sediment afkomstig van de C-horizont uit de perifere grid-eenheden werd sneller op 6 mm maaswijdte uitgezeefd.

Er werd tot 20 à 25 cm in de C-horizont opgegraven. Op deze diepte markeerde het ontbreken van vondsten de ondergrens van de concentratie. In totaal werd zo 50,5 m² opgegraven.

3. Bewaringstoestand

Uit de resultaten van het waarderingsonderzoek met de boorcampagne in 1999 (De Bie, 2000), bleek uit de aanwezigheid van een relatief goed bewaarde podzol, al dan niet in begraven toestand, dat de bewaringstoestand van de bodem op en rond deze locatie zeer goed was. De originele topografie was nog relatief onaangeroerd en maakte deel uit van de beboste landduin.

Tijdens de opgravingen werd al snel duidelijk dat de aanleg van de brandweg en de uitbreidingswerken aan de fabriekshal in 2006 een pertinent vernielend effect hebben gehad op die lokale bewaringstoestand van de bodem en van het zich daarin bevindende bodemarchief. Dit was reeds geobserveerd tijdens het terreinbezoek op 16 mei 2006 (Depraetere, De Bie & Van Gils, in druk).

De inplanting van de fabriekshal heeft de tot voor kort bewaarde noordelijke uitloper van de *Meirberg* afgesneden en het rooien en ontstronken van de bomen er rond heeft eveneens een nefaste invloed gehad. Tijdens het terreinonderzoek werden diepe verstoringen waargenomen die hieraan gerelateerd kunnen worden.

De bodemprofielen wijzen erop dat men na de rooiactiviteiten de ganse zone geëgaliseerd heeft, wat leidde tot een sterke aftopping van de natuurlijke podzolbodem. Overeenkomstig de natuurlijke topografie van de *Meirberg* hellen de podzolhorizonten hier naar het oosten af, waardoor de egalisatie intensiever was in het westen van de opgegraven zone, waar het terrein oorspronkelijk hoger was. Omgekeerd bleef de bodem in het oosten dus het best bewaard.

De gerooide en verhakselde bomen en struiken zijn vervolgens als een gemiddeld 13 cm dikke laag over de brandweg uitgespreid. Hierop werd nog eens een ongeveer 50 cm dik pakket zand, vermengd met takken, plastic en schors, opgevoerd, waarop ten slotte gras is gezaaid.

Met de afknotting van de podzol werd ook de daarin aanwezige site afgetopt, waardoor hoogstwaar-

schijnlijk een belangrijk deel van het oorspronkelijke ensemble verloren is gegaan. Een zeer ruwe schatting kan gemaakt worden door de boring van de campagne van 1999 in het centrum van de concentratie te vergelijken met de overeenkomstige opgegraven vierkante meter. De boring vertegenwoordigt 1/33ste van de vierkante meter. Dit laat een eenvoudige berekening van het theoretische oorspronkelijk aantal artefacten op die locatie toe, namelijk 231. In vergelijking met het werkelijke vondstaantal van 95 zou theoretisch dus zowat 60 % van de artefacten (136 stuks) verdwenen kunnen zijn van deze vierkante meter. Uiteraard heeft deze berekening weinig statistische waarde, maar ze geeft toch aan dat het verlies aan artefacten gevoelig moet zijn.

4. Vondsten

In totaal leverde de opgraving van Meer 7 nog 1813 artefacten op (tab. 1). Van dit totale ensemble werden 621 stukken *in situ* ingemeten. Het materiaal dat uit de zeef werd gerecupereerd (1192 stuks of 66 %), bestaat voor 95 % uit micro-afslagen, chips en kleine brokstukjes.

De overgrote meerderheid van het materiaal (98 %) is debitage-afval, waarvan ca. 90 % bestaat uit (micro-)afslagen, chips en brokstukken. De laminaire component wordt in de debitage vertegenwoordigd door een behoorlijk aantal (ca. 9 %) volledige of gefragmenteerde klingen, microklingen en kernrandklingen. Het ensemble bevat verder vier kernen, één kernfragment en zes kerntabletten. Het geheel toont dat men een variabele klingdebitage hanteerde waarbij zowel goed voorbereide als minder uitgewerkte kernen werden gebruikt.

De rest van het materiaal bestaat uit werktuigen (N = 25) en werktuigafval (N = 12). Van alle werktuigtypes komen de spitsen het meeste voor. Van de dertien spitsen waren er zeven gebroken, vier hebben een geretoucheerde en twee een ongeretoucheerde basis. De gebroken spitsen wijzen wellicht op het herstellen van pijlen, waarbij het gebroken element uit de schacht werd geduwd en vervangen door een nieuwe spits. Verder bevat het ensemble naast onregelmatig geretoucheerde stukken nog drie forse stekers en een klein schrabhoofd van een (vermoedelijke) kling-schrabber. Het werktuigafval bestaat uit kerfresten (6 stuks) en stekerafval (3 stuks en 3 fragmenten).

Voor de productie van de artefacten werden verschillende soorten vuursteen gebruikt. De kleuren variëren van lichtgrijs tot donkergrijs over verschillende schakeringen bruin en een groenachtige gevlekte silexsoort met relatief dikke cortex. Opvallend is het totale ontbreken van Wommersomkwartsiet als grondstof. Zowat 15 % van het materiaal is verhit geweest.

Type	N	N verbrand
<i>Debitage</i>		
Kern	4	-
Kerntablet	7	-
Kernrandkling (fragment)	12	-
Kling (fragment)	109	20
Microkling (fragment)	33	4
Afslag (fragment)	1008	146
Chip	490	63
Brokstuk	113	28
Totaal debitage	1776	261
<i>Werktuigen</i>		
Spits met ongeretoucheerde basis	2	-
Spits met geretoucheerde basis	4	-
Spitsfragment	7	-
Steker	3	-
Schrabber	1	-
Microkling gebroken boven kerf	1	-
Geretoucheerde kling	2	-
Geretoucheerde afslag	3	-
Geretoucheerd fragment	2	1
Totaal werktuigen	25	1
<i>Werktuigafval</i>		
Stekerafval (fragment)	6	3
Kerfrest	6	2
Totaal werktuigafval	12	5
<i>Totaal</i>	<i>1813</i>	<i>267</i>

Tab. 1 – Overzicht van de opgegraven artefacten van Meer 7.

5. Vondstverspreiding

Door het registreren van de vondsten per bodemhorizont is het mogelijk een beeld te krijgen van hun verticale verspreiding. Een groot percentage (679 vondsten of 37,5 %) komt uit een verstoorde context. Dit is grotendeels het gevolg van de egalisatiewerken die bij de aanleg van de brandweg plaatsvonden en waarbij de uitlogingshorizont (E) en de aanrijningshorizont (B2h) vermengd werden. Het feit dat slechts 31 stuks in de originele E-horizont werden aangetroffen, heeft ook rechtstreeks te maken met de slechte bewaringstoestand van deze horizont. Een klein percentage (ca. 12 %) is verder afkomstig uit lokale intrusieve vergravingen die vooral het gevolg zijn van het ontstronken van bomen en in mindere mate van bioturbatie in de vorm van konijnenpijpen. Het grootste deel van de vondsten, 720 stuks of bijna 40 %, werd in de humus/ijzer aanrijningshorizont (B)

aangetroffen. De vondstdichtheid neemt gradueel af in de diepte tot een 382-tal vondsten (21 %) in de C-horizont.

De verspreidingskaart van het totale aantal vondsten per kwart m² (fig. 1) geeft het beeld van een typische cirkelvormige vuursteenconcentratie van zowat 8 m diameter, met in het centrum een grote dichtheid aan vondsten en een graduele afname naar de periferie toe. Dit patroon komt zowel terug bij de verspreiding van de vondsten uit de podzolhorizonten (fig. 1: *in situ* vondsten) als bij het totaal aantal stukken, inclusief deze uit verstoorde context. De horizontale verplaatsing van de artefacten in de verstoorde bovenlaag lijkt dan ook eerder beperkt, waarbij dit materiaal vooral lokaal verplaatst werd. Anderzijds moet natuurlijk wel een behoorlijk aantal artefacten, dat zich daar nog boven bevond, met de aanleg van de brandweg zijn afgevoerd.

De verbrande stukken bevinden zich voornamelijk in het centrum en het noorden van de concentratie en vertonen een patroon dat eventueel kan wijzen op een centrifugale uitruiming van een haard naar het noordoosten toe. Toch moeten we stellen dat het materiaal niet toelaat om met zekerheid de specifieke locatie van één of meerdere haarden aan te duiden daar in de horizontale spreiding geen opvallende discrepantie waar te nemen is in de verhouding verbrand materiaal/niet verbrand materiaal.

6. Besluit

Het ensemble van Meer 7 is typisch voor een mesolithische site met een aanwezigheid van microlieten, stekers, eindschrabbers, stekerafval en kerfresten. Op basis van de aangetroffen spitsstypes en het opvallende ontbreken van Wommersomkwartsiet kan een datering in het vroegmesolithicum worden voorgesteld. Helaas werden geen elementen gevonden die een absolute datering van de site mogelijk maken.

De samenstelling van Meer 7 en haar geconcentreerde ruimtelijke spreiding wijzen op een homogeen ensemble. Dit is een eerder zeldzame situatie, niet enkel op de *Meirberg* maar ook op gelijkaardige sitecomplexen in de Kempen, waar de rijkste arealen een palimpsest-situatie kennen door meervoudige occupaties (Van Gils *et al.*, in druk). In die zin is Meer 7 vergelijkbaar met Meer 5 en vooral met Meer 6, die ook als homogene ensembles werden geïnterpreteerd (De Bie 1999, 2000). Deze zijn uitermate representatief als vroegmesolithische site-eenheden omdat ze zeer waarschijnlijk de neerslagvormen van een enkelvoudige occupatie. Verder onderzoek zal onderlinge gelijkenissen en verschillen aan het licht moeten brengen en de betekenis ervan met betrekking tot vroegmesolithisch nederzettingsgedrag moeten uitklaren.

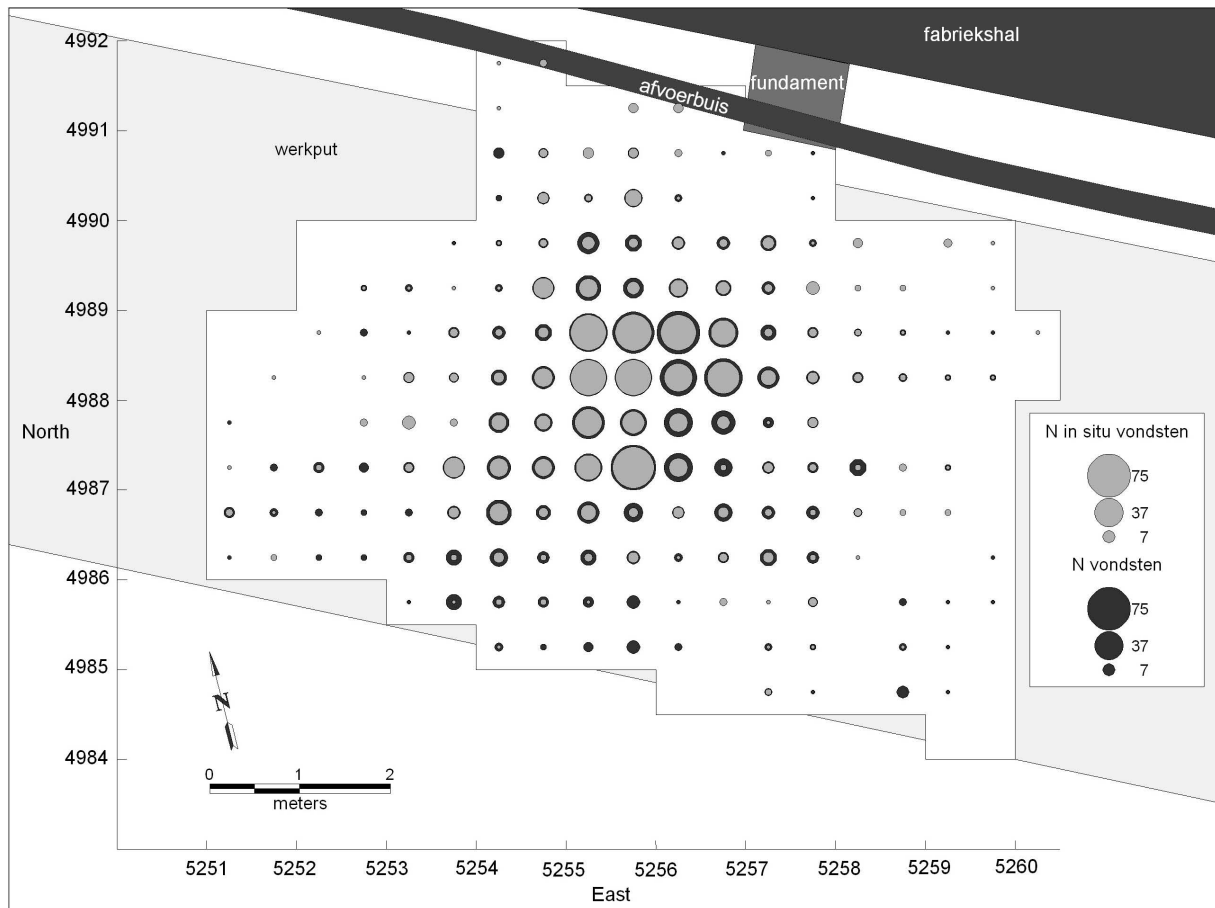

Fig. 1 — Meer-Meirberg, locus 7: Opgravingsplan met aanduiding van artefactendensiteiten. De donkere bollen correleren met het totale aantal vondsten per kwart m², en de lichtgrijze bollen geven hierop het aantal artefacten aan dat *in situ* in de bewaarde podzolhorizonten werd aangetroffen.

Ondanks de verstorende activiteiten in Meer 7, lijkt de horizontale verplaatsing van het nog aanwezige materiaal in de bovenlaag beperkt en zijn de intrinsieke kenmerken van de concentratie zichtbaar gebleven. De opgraving toonde tegelijk dat de werken helaas wel het verlies van een gevoelig deel van het ensemble tot gevolg hadden. De omvang en inhoud van het oorspronkelijke ensemble zullen we nooit meer kennen.

Daarnaast heeft de bouwput de noordelijke rand van Meer 7 afgesneden, waardoor het onmogelijk is te achterhalen of het een geïsoleerde kampplaats betreft dan wel of de site deel uitmaakte van een kampement met verschillende entiteiten naar het noorden toe.

Een 20-tal meter naar het zuiden is in 1999 een geïsoleerde vuursteenconcentratie aangeboord (De Bie, 2000), waarvan een eventueel chronologisch en/of functioneel verband met Meer 7 in de verdere toekomst wel kan worden onderzocht. Het spreekt voor zich dat het monument daarvoor voortaan een effectieve bescherming moet kunnen genieten.

Dankwoord

We danken alle mensen die actief, administratief, logistiek, moreel, financieel of anderzijds hebben bijgedragen tot het kunnen plaatsvinden van dit onderzoek.

Bibliografie

DE BIE M., 1999. Extensieve prospectie op de Meirberg te Meer & Opgraving van Meer 5 en Meer 6 (Oud-Mesolithicum). *Notae Praehistoricae*, 19: 69-70.

DE BIE M., 2000. *Het Steentijdmonument te Meer-Meirberg (Hoogstraten). Archeologisch waarderingsonderzoek, campagne 1999*. I.A.P.-rapport, Asse-Zellik: 22 p.

DE BIE M. & VAN GILS M., 2006. Les habitats des groupes à Federmesser (aziliens) dans le Nord de la Belgique. *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, 103: 781-790.

DEPRAETERE D., DE BIE M. & VAN GILS M., in druk. *Aanvullend archeologisch waarderingsonderzoek op het steentijdmonument Meer-Meirberg en opgraving van de vroegmesolithische locus 7*. VIOE-rapport, Brussel.

NIJS K., 1990. A Tjonger and a Mesolithic site at Meer, Belgium. In: CZIESLA E., EICKHOFF S., ARTS N. & WINTER D. (eds), *The big puzzle. International Symposium on refitting Stone Artefacts*. Studies in Modern Archaeology 1, Bonn: 493-506.

VAN GILS M., VANMONTFORT B. & DE BIE M., in druk. A history of Mesolithic occupation in the Belgian Campine region. In: CROMBÉ P. & VAN STRYDONCK M. (eds), *Dating the Mesolithic. International Symposium Brussels*. Cambridge University Press.

VAN NOTEN F., 1978. *Les Chasseurs de Meer*, Dissertationes Archaeologicae Gandenses, 18, De Tempel, Brugge: 173 p.

David Depraetere
Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed
Phoenixgebouw, 1ste verdiep
Koning Albert II laan 19, bus 5
BE - 1210 Brussel
DDepraetere@yahoo.com

Marc De Bie
Marijn Van Gils
Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed
& Vrije Universiteit Brussel
Eenheid Prehistorische Archeologie
Celestijnenlaan 200 E
BE - 3001 Heverlee
Marc.DeBie@rwo.vlaanderen.be
Marijn.VanGils@geo.kuleuven.ac.be